

Katowice, 10 marca 2024 r.

Opinia

Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji

Krajowej Rady Radców Prawnych

do projektu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia wzoru kwestionariusza indywidualnej oceny pokrzywdzonego i świadka z dnia 12 lutego 2024 r. (Nr z wykazu prac legislacyjnych: A527)

1. Tytułowy projekt aktu wykonawczego podporządkowany jest wykonaniu delegacji ustawowej zawartej w art. 52a § 6 KPK, przewidującej określenie przez Ministra Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, wzoru kwestionariusza indywidualnej oceny, odrębnie dla pokrzywdzonego i świadka, u którego występują zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń uzasadniające przekonanie, że jego przesłuchanie powinno się odbyć w szczególnym trybie, uregulowanym w art. 185 e KPK. Pierwszy z wymienionych przepisów wymaga, aby przy uregulowaniu wzorów wskazanych w nim kwestionariuszy mieć na względzie konieczność zebrania w sposób wyczerpujący danych o pokrzywdzonym lub świadku, niezbędnych do ustalenia, czy zachodzą podstawy do przeprowadzenia czynności przewidzianych w przepisach wyszczególnionych w art. 52a § 1 KPK oraz konieczność zachowania ustawowych wymogów ochrony danych pokrzywdzonego i świadka.

Mając na względzie przedstawiony zakres przedmiotowy delegacji ustawowej zawartej w art. 52a § 6 KPK oraz odpowiadającą mu – co można już w tym miejscu stwierdzić – treść proponowanego rozporządzenia wraz z załącznikami, należy zauważyć, że zawarte w projekcie rozwiązania prawne mają na celu urealnienie rozwiązań gwarancyjnych, dotyczących pokrzywdzonego i świadka, określonych w przepisach wymienionych w art. 52a § 1 KPK. W aspekcie dotyczącym pokrzywdzonego w rozwiązaniach tych należy upatrywać urzeczywistnienia jednego z podstawowych celów procesu karnego, jakim jest uwzględnienie

prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego, przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności (art. 2 § 1 pkt 3 KPK). O znaczeniu tych rozwiązań najlepiej świadczy to, jakie środki ochrony pokrzywdzonych, a w oparciu o odesłanie zawarte w art. 52a § 5 KPK także świadków, wynikają z przepisów odesłania wyszczególnionych w przepisie art. 52a § 1 KPK. Należą do nich m.in.:

- 1) przesłuchanie pokrzywdzonego przestępstwem popełnionym z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub przestępstwem określonym w rozdziałach XIII, XXV i XXVI Kodeksu karnego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15. roku życia, przez sąd na posiedzeniu w obecności biegłego psychologa (art. 185a § 1 i 2 k.p.k.);
- 2) przesłuchanie pokrzywdzonego przestępstwem określonym w [art. 197–199](#) k.k., który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przez sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa (art. 185c § 1a–2 k.p.k.);
- 3) zarządzenie na wniosek pokrzywdzonego i na czas jego przesłuchania opuszczenia sali sądowej przez oskarżonego w sprawach o zagrożone karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, umyślne przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko wolności lub przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej, gdy należy obawiać się, że obecność oskarżonego mogłaby oddziaływać krępująco na pokrzywdzonego, zwłaszcza gdy uzasadnia to dotychczasowe zachowanie oskarżonego w toku postępowania, chyba że przeciwko takiemu zarządzeniu przemawia wzgląd na konieczność dokonania prawidłowych ustaleń faktycznych (art. 390 § 4 k.p.k.);
- 4) przesłuchanie pokrzywdzonego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku (art. 177 § 1a k.p.k.);
- 5) wydanie postanowienia o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka będącego pokrzywdzonym, z następczym przesłuchaniem go przez prokuratora lub sąd (art. 184 k.p.k.);
- 6) przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego, który w momencie przesłuchania ukończył 15 lat, przy zachowaniu szczególnych warunków przesłuchania określonych w art. 185a § 1–3

k.p.k., w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI Kodeksu karnego (art. 185a § 4 k.p.k.);

7) zarządzenie opuszczenia sali sądowej przez oskarżonego na czas przesłuchania pokrzywdzonego (art. 390 § 2 k.p.k.) bądź przeprowadzenie tego przesłuchania przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu lub dźwięku (art. 390 § 3 k.p.k.) – jeżeli obecność oskarżonego mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego;

8) przeprowadzenie czynności procesowej z udziałem pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym w obecności osoby przez niego wskazanej (art. 299a § 1 k.p.k.);

9) udzielenie pokrzywdzonemu pomocy psychologicznej przez podmioty, które otrzymały dotację z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, o których mowa w art. 10 ust. 2 ustawy z 28.11.2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz.U. z 2015 r. poz. 21).

Na podstawie tej egzemplifikacyjnej prezentacji środków ochrony pokrzywdzonych i świadków, przewidzianych w przepisach objętych zakresem odesłania zawartego w art. 52 a § 1 w zw. z art. 52a § 5 KPK można stwierdzić, że są to środki służące głównie urzeczywistnieniu zasady jednorazowego przesłuchania pokrzywdzonych i świadków, mającej na celu zapobiegnięcie wtórnej wiktyimizacji pokrzywdzonych w realiach karnoprosesowych, oraz minimalizacji dolegliwości i obaw, jakie mogą wiązać się z występowaniem wymienionych podmiotów w określonej roli procesowej w postępowaniu karnym. Jeśli tylko weźmie się pod uwagę wyeksponowane cele, to staje się oczywista doniosłość i sens rozwiązań przewidzianych w opiniowanym projekcie, mimo wykonawczego charakteru aktu prawnego, którego on dotyczy, w kontekście urealnienia wskazanych środków ochrony pokrzywdzonych i świadków oraz powiązanych z nimi ściśle mechanizmów gwarancyjnych. Nie powinno ująć przy tym uwadze, że analizowana propozycja legislacyjna służy wdrożeniu w polskim porządku prawnym dwóch gwarancyjnych Dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady, mianowicie Dyrektywy 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.U.UE.L.2012.315.57) i Dyrektywy 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011 r.

w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępującej decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.U.U.E.L.2011.335.1).

2. Przyglądając się w szczególności opiniowanemu projektowi można na wstępie zauważyć, że jego rdzenną część stanowią dwa załączniki do rozporządzenia, zawierające kwestionariusze indywidualnej oceny pokrzywdzonego oraz świadka. Wypełnienie tych kwestionariuszy sytuuje się niejako na przedpolu stosowania określonych środków ochrony względem pokrzywdzonego lub świadka (uregulowanych w przepisach, do których odsyła ustawodawca w art. 52a § 1 i § 5 KPK), ponieważ służy zweryfikowaniu potrzeby ich zastosowania w konkretnym przypadku. Na treść projektowanego rozporządzenia składa się, poza odesłaniem do rzeczonych kwestionariuszy w § 3 i § 4 projektu, uregulowanie mające na celu zachowanie ustawowych wymagań ochrony danych pokrzywdzonego i świadka (§ 2 opiniowanego projektu). Uregulowanie to zasługuje na pozytywną ocenę.

3. Kwestionariusz dotyczący pokrzywdzonego, stanowiący załącznik numer 1 do projektowanego rozporządzenia składa się z trzech części. Dwie pierwsze (A i B) są podporządkowane ustaleniu cech pokrzywdzonego i okoliczności, które zgodnie z treścią art. 52a § 1 KPK stanowią dla organu prowadzącego postępowanie karne podstawę dla weryfikacji potrzeby zastosowania względem wskazanego podmiotu środków ochrony przewidzianych w przepisach, które są wyszczególnione w powołanym przepisie ustawy karnoprocesowej. Chodzi po pierwsze o właściwości i warunki osobiste pokrzywdzonego, po drugie o rodzaj i rozmiar ujemnych następstw popełnionego na szkodę pokrzywdzonego przestępstwa, przy uwzględnieniu charakteru przestępstwa oraz okoliczności jego popełnienia. Wyróżnienie obu wskazanych części, poświęconych odrębnym ustaleniom w wymienionych kwestiach, zasługuje na pozytywną ocenę, sprzyja bowiem zachowaniu przejrzystości w ramach rozbudowanego treściowo kwestionariusza. W zasadzie w analogiczny sposób można ocenić szczegółowe pytania, które składają się na każdą z omawianych części. „W zasadzie” dlatego, że w przypadku części A, dotyczącej właściwości i warunków osobistych można dostrzec pominięcie niektórych cech, które w grupie właściwości osobistych się ujmuje w doktrynie procesu karnego, takich jak tożsamość i ekspresja płciowa, orientacja seksualna, pochodzenie

etniczne, rasa, religia, jak też uprzednie doświadczenie przestępstwa (E. Bieñkowska, *Indywidualna ocena szczególnych potrzeb ofiary w zakresie ochrony*, Prok. i Pr. 2015/5, s. 7). O ile w przypadku niektórych z wyszczególnionych właściwości, np. orientacji seksualnej czy tożsamości płciowej, formułowanie co do nich pytań w ramach analizowanego kwestionariusza należałoby uznać za zbyt dużą ingerencję w sferę prywatności pokrzywdzonego, o tyle nie wydaje się, aby takie zagrożenie istniało w przypadku pytania o uprzednie doświadczenie przestępstwa. Warto byłoby w związku z tym rozważyć uzupełnienie kwestionariusza o takie pytanie, zważywszy, że doświadczenie przestępstwa może istotnie wpływać na postrzeganie określonych zachowań i zdarzeń relewantnych prawnokarnie oraz ich ocenę. Nie gwarantuje jego postawienia pozostawienie miejsca na inne ustalenia w pkt. I ppkt. 11 kwestionariusza. W wymiarze czysto technicznym można przy okazji zauważyć, że o ile punkt pierwszy w ramach części A jest oznaczony cyfrą rzymską, o tyle dalsze punkty w tej części (podkreślić należy, że chodzi o punkty, a nie podpunkty) są oznaczone cyframi arabskimi. Należałoby przyjąć w tym zakresie konsekwentne posługiwanie się albo cyframi arabskimi albo rzymskimi.

Ostatnią część omawianego kwestionariusza zajmują w przeważającej mierze pytania kierowane do pokrzywdzonego w odniesieniu do woli skorzystania z określonych instrumentów jego ochrony przewidzianych w poszczególnych przepisach odesłania, zamieszczonych w art. 52a § 1 KPK. Zawartość treściowa tej części nie nasuwa zastrzeżeń. Można podnieść natomiast parę uwag o charakterze technicznym, zauważając z jednej strony, że w omawianej części następuje wyróżnienie punktu „1” („1. Tryb przesłuchania”), które jest zbyt duże wobec braku punktu „2”, z drugiej strony, że ppkt. 8 zawiera pytanie do pokrzywdzonego co do wyboru zastosowania środków z punktu a lub b, podczas gdy punkty te nie zostały w tym miejscu kwestionariusza wyróżnione. Z podniesionymi, drobnymi zastrzeżeniami, w większości o znaczeniu technicznym, pozytywnie należy ocenić propozycję normatywną, którą stanowi kwestionariusz indywidualnej oceny pokrzywdzonego, załączony do opiniowanego projektu rozporządzenia. Mając na kanwie jego lektury pełną świadomość tego, że jego wypełnienie zwiększy formalizm procesowy, przyczyniając się również do wydłużenia czynności przesłuchania pokrzywdzonych, trzeba z całą stanowczością stwierdzić, że jest on niezbędnym

narzędziem realizacji założeń legislacyjnych przyświecających regulacji art. 52a § 1 KPK, przede wszystkim zagwarantowania pokrzywdzonym efektywnej i realnej możliwości skorzystania z przysługujących im instrumentów (środków) ochrony w warunkach procesu karnego.

4. Kwestionariusz indywidualnej oceny świadka, stanowiący załącznik numer 2 do projektowanego rozporządzenia, rozpoczyna wskazówka dotycząca tego, kiedy takiej oceny należy dokonać. Nawiązuje ona do treści art. 52a § 5 KPK, łącząc taką ocenę ze stanem psychosomatycznym, cechami zachowania oraz komunikowania się, które wywołują wątpliwości (przypuszczenie), że u świadka mogą występować, występują (lecz nie muszą jednoznacznie) zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń, uzasadniające przekonanie, że przesłuchanie powinno odbyć się w trybie art. 185e KPK, a więc zasadniczo jednorazowo, przed sądem, z udziałem biegłego psychologa. To co może zastanawiać na tle sposobu ujęcia przybliżonej wskazówki, to wynikające z niej ograniczenie indywidualnej oceny świadka do sytuacji, w których określony powyżej stan (psychosomatyczny) lub cechy (zachowania oraz komunikowania się) zostaną zaobserwowane, a więc, gdy dostrzeże je organ procesowy mający styczność ze świadkiem. Można pewnie zgodzić się, że taka sytuacja, w której to obserwacja świadka inspiruje jego indywidualną ocenę, będzie w praktyce najczęstsza. Nie należy jednak tracić całkowicie z pola widzenia sytuacji, w których podniesione wyżej wątpliwości, np. w zakresie zdolności postrzegania albo odtwarzania postrzeżeń, nie będą wynikiem obserwacji organu procesowego, ale znajdą oparcie w materiale dowodowym zebrany w sprawie, np. gdy z dokumentów składających się na akta sprawy wynika jednoznacznie, że świadek był pod intensywną opieką psychiatryczną w czasie równoczesnym zdarzeniom, co do których ma się wypowiadać w warunkach procesu karnego. Mając takie sytuacje na względzie warto byłoby rozważyć korektę analizowanej wskazówki w jej początkowej części polegającą na zastąpieniu zwrotu „u świadka zostanie zaobserwowany” zwrotem „co do świadka ujawni się”. Proponowany zwrot obejmie zarówno sytuacje, w których określony stan lub cechy świadka ujawnią się wskutek obserwacji organu procesowego, jak i sytuacje, w których wyjdzie on na jaw w inny sposób, np.

w oparciu o zaznajomienie się organu procesowego z dokumentacją medyczną dotyczącą świadka, znajdującą się w aktach sprawy.

Struktura treściowa analizowanego kwestionariusza obejmuje dwie części. Część A, podobnie jak w przypadku pokrzywdzonego, jest podporządkowana określeniu właściwości i warunków osobistych świadka, w tym zebraniu ogólnych informacji, które go dotyczą oraz poczynieniu ustaleń co do ewentualnych zaburzeń psychicznych, rozwojowych, zdolności postrzegania lub odtwarzania postrzeżeń. W aspekcie wskazanych na końcu ustaleń kwestionariusz przewiduje pomocnicze narzędzie oceny, takie samo jak w przypadku pokrzywdzonego, składające się z szeregu szczegółowych opisów nietypowych stanów, zachowań i reakcji świadka oraz specyficznego sposobu komunikowania się, których odnotowanie wpłynąć może na decyzję o przesłuchaniu świadka z udziałem biegłego psychologa. Narzędzie to pod względem funkcjonalnym przypomina zebranie wywiadu lekarskiego. Ma charakter specjalistyczny i odwołuje się do wiedzy z dziedziny psychologii. Zgodnie z jego przeznaczeniem, powinno służyć pomocą organom procesowym niewyspecjalizowanym w tej dziedzinie we właściwym odczytaniu nietypowych zachowań świadka. Wolno sądzić, mając na względzie szczegółowość tego narzędzia, gdy chodzi o charakterystykę stanu psychosomatycznego, zachowań i reakcji ciała oraz specyfiki sposobu komunikowania się, że osiągnięcie założonego celu będzie przy jego wykorzystaniu możliwe. W części B omawianego kwestionariusza są określone środki, które mogą być zastosowane wobec świadka, począwszy od zapewnienia możliwości udziału w przesłuchaniu osoby wskazanej przez świadka, przez przesłuchanie świadka z udziałem biegłego, a skończywszy na decyzji co do przesłuchania świadka w przyjaznym pokoju/miejscu. Mając na względzie poczynione obserwacje propozycję legislacyjną dotyczącą treści kwestionariusza indywidualnej oceny świadka należy ocenić pozytywnie.

5. Zwieńczeniem każdego z kwestionariuszy, załączonych do opiniowanego projektu rozporządzenia, są uwagi metodologiczne, odnoszące się do praktycznego sposobu jego wykorzystania. Najważniejsza z nich przewiduje, że kwestionariusze nie podlegają odczytaniu pokrzywdzonym lub świadkom, lecz służą ustaleniu określonych w nich okoliczności w oparciu o rozmowę z wymienionymi uczestnikami procesowymi lub ich obserwację. To z pewnością przyczyni się do złagodzenia formalizmu procesowego związanego z wypełnieniem

kwestionariuszy indywidualnej oceny pokrzywdzonych i świadków. Natomiast skłania jednocześnie do podkreślenia, że ich wprowadzenie będzie wymagało od organów procesowych doskonałego opanowania ich zawartości treściowej, tak aby ustalenia składające się na treść kwestionariuszy mogły być czynione niejako na drugim planie względem zasadniczej postaci relacji organu procesowego z pokrzywdzonym lub świadkiem, związanej bezpośrednio z podjęciem konkretnej czynności procesowej, z reguły polegającej na przesłuchaniu określonej osoby.

6. W podsumowaniu dotychczasowych obserwacji, ustaleń i wniosków należy zdecydowanie pozytywnie ocenić propozycję legislacyjną dotyczącą rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia wzoru kwestionariusza indywidualnej oceny pokrzywdzonego i świadka, zastrzegając przy tym, że poza pewnymi technicznymi mankamentami, które z pewnością zostaną usunięte w dalszym toku prac legislacyjnych, warto byłoby rozważyć rozszerzenie pytań kierowanych do pokrzywdzonego o jego uprzednie doświadczenia przestępstwem, a gdy chodzi o kwestionariusz oceny świadka korektę jego wstępnej części, pozwalającą rozszerzyć jego zastosowanie na sytuacje, w których potrzeba sporządzenia tego kwestionariusza nie będzie wynikiem obserwacji świadka, lecz np. lektury akt postępowania lub innych okoliczności niż związane z zaobserwowaniem przez organ procesowy określonego stanu, zachowania czy reakcji świadka, np. zasygnalizowania określonego stanu przez przedstawiciela procesowego strony.

*Opracował dr hab. prof. UŚ Jarosław Zagrodnik
radca prawny*